

Партиските истражувачко-аналитички центри во Северна Македонија

Помеѓу нормата и практиката

Сеопфатна студија

Септември 2026

За документот

Оваа публикација е подготвена во рамките на Швајцарската програма за поддршка на изборите во Северна Македонија. Програмата за поддршка на изборите е проект на Владата на Швајцарија имплементиран од Меѓународната фондација за изборни системи (ИФЕС).

Содржината и мислењата изразени во оваа публикација во никој случај не можат да се сметаат за одраз на ставовите на Владата на Швајцарија и на ИФЕС.

Автори:

- Александар Спасеновски, *универзитетски професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје*
- Мемет Мемети, *универзитетски професор на Факултетот за современи општествени науки при Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово*
- Александар Спасов, *универзитетски професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје*

Скопје, септември 2026 година

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Оваа студија ја разгледува правната поставеност, институционалниот дизајн и функционирањето на партиските истражувачко-аналитички центри (ПИАЦ) во Северна Македонија, со цел да се утврди карактерот на нивната улога и потенцијал.

Подготовката на истражувањето се темели на три методолошки столбови: нормативна анализа на релевантното законодавство; преглед на достапни документи и истражувања; емпириски наоди добиени преку структуриран прашалник и полуструктурирани интервјуа спроведени со ист примерок со 21 претставник на информирана публика, кој опфаќа претставници на политичките партии и ПИАЦ, државните институции, академската заедница, медиумите, граѓанскиот сектор и меѓународните организации.

Нормативната анализа опфаќа четири законски нивоа: Уставот, Законот за политичките партии, Законот за ПИАЦ и Законот за финансирање на политичките партии. Анализата на нивната меѓусебна поврзаност открива повеќе внатрешни неконзистентности. Најзначајна е нормативната тензија помеѓу начелото на рамноправност на партиите утврдено во Законот за политичките партии, инклузивниот праг од 1% гласови предвиден во Законот за финансирање на политичките партии и ограничувањето на буџетското финансирање на ПИАЦ исклучиво на четирите партии со најголем број пратеници. Ваквата поставеност создава структурна асиметрија која е вградена во самата нормативна архитектура. Дополнително, финансиската транспарентност на ПИАЦ е уредена само посредно, без посебни стандарди за известување специфични за овие центри, што дополнително ја ограничува нивната јавна отчетност.

Законот за ПИАЦ од 2013 година воспоставува основна рамка за нивно функционирање, предвидувајќи тие да се организираат како дел од внатрешната структура на политичките партии, без својство на правно лице и со двојна функција: оперативна и проектна. Овој модел овозможува аналитичките активности непосредно да се интегрираат во партиското делување. Истовремено, вграденоста на ПИАЦ во внатрешната структура на партиите може да влијае врз степенот на нивната институционална автономија и да го ограничи нивниот капацитет за спроведување независни анализи и презентирање на наоди што не се целосно усогласени со партиските приоритети или гледишта.

Емпириските наоди покажуваат постоење на видлив јаз помеѓу нормативната поставеност и практичната реалност. Иако законската рамка предвидува широк спектар на активности, од истражувања и анализи до евалуација на политики и организирање јавни дебати, во практиката ПИАЦ функционираат со различен степен на развиеност. Нивната работа е претежно насочена кон внатрешна аналитичка и програмска поддршка, особено кон подготовка на јавни политики и изборни програми за националните и локалните избори, додека нивното влијание врз пошироката општествена дебата и процесите на донесување одлуки останува ограничено. Анализата на емпириските наоди покажува и недоволна јавна видливост на аналитичките продукти, ниска до умерена транспарентност и нерамномерна активност која во значителна мера зависи од капацитетите на конкретните партии.

И покрај овие ограничувања, истражувањето идентификува широк консензус помеѓу сите категории испитаници, без оглед на нивната институционална позиција, околу три клучни точки: потребата од натамошно постоење и развој на ПИАЦ; потребата од понатамошно унапредување и потребата од негова поголема транспарентност и отчетност. Ваквиот консензус претставува важен политички и општествен капитал за таргетирање, консензуални измени на законската материја.

Врз основа на овие согледувања, студијата предлага конкретни препораки насочени кон зајакнување на функционалната автономија и кадровскиот капацитет на ПИАЦ; реформа на моделот на финансирање во насока на поголема инклузивност, предвидливост и проектна конкурентност; воспоставување појасни стандарди за оперативно и финансиско известување и поголема јавна транспарентност; институционализирање на меѓупартиската и меѓународната соработка; и долгорочно зајакнување на врските на ПИАЦ со академската, експертската и граѓанската заедница. Дополнително, се предлага воспоставување рамка за редовно годишно следење и самоевалуација на работата на ПИАЦ како составен дел од нивното годишно оперативно известување.

Повеќе од една деценија по усвојувањето на Законот, созреано е времето за унапредување на овој модел. Денешна Северна Македонија воспоставува иновативен и препознатлив модел за институционализација на аналитичките капацитети во рамките на политичките партии. Оттаму, **прашањето повеќе не е дали системот треба да продолжи да постои, бидејќи тој го положи тестот на времето, туку каков тип на институционален модел, со каков степен на транспарентност и со каква улога треба да го обликува неговото следно поглавје во развојот.**

Содржина

1. Вовед
2. Нормативна рамка
 - a. Уставна рамка
 - b. Закон за политичките партии
 - c. Закон за партиско-истражувачко аналитички центри
 - d. Закон за финансирање на политичките партии
 - e. Клучни наоди во однос на нормативната рамка
3. Анализа на практиката: Емпириски согледувања и тестирање на нормативната рамка
 - a. Аналитички претпоставки
 - b. Методологија
 - c. Резултати
 - i. Улога и значење
 - ii. Функционирање и видливост
 - iii. Транспарентност
 - iv. Финансирање
 - v. Потреба од реформи
 - vi. Иднината на системот
 - vii. Клучни наоди од емпириското истражување
4. Заклучоци и препораки
5. Анекс: Предлог-рамка за редовно следење и самоевалуација на ефективната на ПИАЦ
6. Библиографија

Листа на табели

Табела 1: Нормативна рамка на ПИАЦ

Табела 2: Клучни карактеристики на ПИАЦ

Табела 3: Актуелен модел на финансирање на ПИАЦ

Табела 4: Нормативен модел vs. демократски стандарди

Табела 5: Нормативен модел и истражувачки прашања за функционирањето на ПИАЦ

Табела 6: Институционална структура на испитаниците

Табела 7: Очекувана улога на ПИАЦ наспроти перцепиран реален придонес

Табела 8: Перцепции за придонесот на ПИАЦ во политичката дебата и формулирањето политики

Табела 9: Перцепции за вкупното ниво на активност на ПИАЦ во последните години

Табела 10: Перцепции за нивото на активност на ПИАЦ според тип на испитаник

Табела 11: Области во кои ПИАЦ биле најактивни во последните години

Табела 12: Јавна достапност на анализите и студиите на ПИАЦ

Табела 13: Перцепции за транспарентноста на работата на ПИАЦ

Табела 14: Перцепции за достапноста на информации за финансирањето и користењето на средствата на ПИАЦ

Табела 15: Оценка на постојниот модел на финансирање на ПИАЦ

Табела 16: Перцепции за потребата од проширување на кругот на политички партии кои добиваат државно финансирање за ПИАЦ

Табела 17: Перцепции за потребата од реформи на системот на ПИАЦ

Табела 18: Перцепции за потребата од задолжително јавно објавување на анализите и активностите на ПИАЦ

Табела 19: Перцепции за иднината на системот на ПИАЦ

Табела 20: Аналитичка интерпретација на доминантните перспективи за иднината на ПИАЦ

Табела 21: Синтетички преглед на клучните наоди од емпириското истражување

ВОВЕД

Партиските истражувачко-аналитички центри (ПИАЦ) претставуваат специфичен институционален инструмент на современите политички партии во Северна Македонија, чија основна функција е да придонесат за унапредување на квалитетот на политичкото одлучување преку систематско прибирање, обработка и анализа на податоци, како и преку развој на политики засновани на докази.

Правната рамка за нивното функционирање е уредена со Законот за ПИАЦ¹, кој го дефинира нивниот статус, организација, функции и начин на финансирање. Со овој закон се предвидува можност политичките партии да формираат вакви центри како дел од својата внатрешна организација, без својство на правно лице, со цел да се обезбеди структурирана и квалификувана дебата за политичките процеси.

Нормативното решение во македонскиот контекст ја позиционира улогата на ПИАЦ како двојна:

- Од една страна, тие имаат оперативна функција насочена кон поддршка на тековното политичко делување на партијата;
- Од друга страна, постои проектна функција која подразбира јавни активности, истражувања, анализи и учество во пошироки општествени и политички процеси.

Овој двоен карактер ја отвора клучната дилема која е во сржта на оваа анализа: дали ПИАЦ функционираат како вистински аналитички центри или претежно како продолжена рака на партиските структури?

Целта на оваа студија е да го испита нормативниот модел, неговата практична имплементација и реалниот придонес на ПИАЦ во процесите на креирање јавни политики.

Студијата се фокусира на неколку клучни аспекти: институционалната поставеност, функционалната улога, моделот на финансирање, степенот на транспарентност и нивното влијание врз политичкото планирање.

Методолошки, студијата се базира на комбинација од нормативна анализа на релевантното законодавство, анализа на достапни документи и извештаи и емпириски наоди добиени преку структуриран прашалник и полуструктурирани интервјуа спроведени со ист примерок од 21 претставник на информирана публика избрани со принципот на намерно земање примерок, кој ги опфаќа претставници на политичките партии и ПИАЦ,

¹ Закон за партиски истражувачко-аналитички центри, Службен весник на Република Македонија, год.: LXIX, бр.: 23, Скопје, 14.2.2013, (стр. 141-142).

државните институции, академската заедница, медиумите, граѓанскиот сектор и меѓународните организации. Истовремено, студијата се потпира и на меѓународното искуство документирано во останати релевантни публикации, вклучително и студијата на IFES за помош на политичките партии во Источна Европа и Евроазија, која идентификува градење на организациски и аналитички капацитети како клучна димензија на партискиот развој во транзициски демократии².

Во продолжение, анализата е организирана во три меѓусебно поврзани целини. Првиот дел ги разгледува четирите клучни нивоа на нормативна регулација: уставната рамка, законската поставеност на политичките партии, посебната регулатива за ПИАЦ и одредбите од Законот за финансирање на политичките партии релевантни за нивното функционирање. Вториот дел ги анализира емпириските наоди за практичното функционирање на ПИАЦ, со фокус на нивната улога, активност, видливост, транспарентност, финансирање и перспективи за натамошен развој. Во завршниот дел се синтетизираат клучните нормативни и емпириски согледувања и се формулираат препораки за унапредување на правната и институционалната рамка.

² IFES, *A Study of Political Party Assistance in Eastern Europe and Eurasia*, International Foundation for Electoral Systems, 2007. Достапно на: <https://www.ifes.org/publications/study-political-party-assistance-eastern-europe-and-eurasia>.

1. НОРМАТИВНА РАМКА

Нормативната рамка на партискиот систем во Северна Македонија претставува повеќеслојна правна и институционална структура која започнува од уставните принципи, се конкретизира преку законското уредување на политичките партии и се доразвива преку посебни механизми насочени кон унапредување на нивниот програмски и аналитички капацитет. Во таа смисла, анализата на нормативната поставеност има за цел да ја утврди логиката на нивната меѓусебна поврзаност и нивниот придонес кон функционирањето на демократскиот систем. Особено значајно е прашањето дали постојната нормативна архитектура создава услови за развој на политички партии како современи policy-ориентирани актери, способни да продуцираат знаење, анализи и одржливи јавни политики.

Во продолжение се разгледуваат уставната рамка, законската поставеност на политичките партии и посебната регулатива за ПИАЦ, вклучувајќи го и нивното финансирање, како четири клучни нивоа на нормативна регулација кои го дефинираат просторот во кој тие функционираат.

Табела 1: Нормативна рамка на ПИАЦ

Регула торно ниво	Ниво	Правен акт	Функција	Релевантни одредби	Улога во однос на ПИАЦ
1	Устав	Устав на Република Северна Македонија	Темелни вредности и принципи	Членови	Индиректна, основа за плурализам
2	Закон	Закон за политичките партии	Институциона лизација на партиите	8, 9, 16, 20, 22	Овозможува формирање на ПИАЦ
3	Специјален закон	Закон за ПИАЦ	Операционали зација на ПИАЦ	Членови	Директно уредување

3	Специјален закон	Закон за финансирање на политичките партии	Финансиска рамка	2, 3, 6, 9, 10	Посредно уредување на финансирањето
---	------------------	--	------------------	----------------	-------------------------------------

Забелешка: Редоследот во табелата има аналитички, а не формално-хиерархиски карактер. Уставот претставува највисок правен акт, додека наведените закони се акти од ист формален правен ранг што уредуваат различни, меѓусебно поврзани аспекти на партискиот систем и функционирањето на ПИАЦ.

1.1. Уставна рамка

Уставната рамка на партискиот систем во Северна Македонија е поставена врз принципот на политички плурализам кој претставува темелна вредност на уставниот поредок. Во член 8 став 1 алинеја 5 од Уставот се утврдува дека „политичкиот плурализам и слободните, непосредни и демократски избори“ се помеѓу основните вредности на уставниот поредок на државата³. Оваа одредба го поставува темелот за постоење на повеќепартиски систем и за слободна политичка конкуренција.

Уставот дополнително обезбедува гаранции за еднаквост на граѓаните во остварувањето на нивните права. Согласно член 9⁴, граѓаните се еднакви во слободите и правата, независно, меѓу другото, и од нивното политичко уверување. Оваа одредба има директно значење за политичкиот систем, бидејќи спречува дискриминација врз основа на политичка припадност и обезбедува еднаков пристап до политичкиот процес.

Во член 16 од Уставот⁵ се гарантира слободата на уверување, совест, мисла и јавно изразување на мислата. Оваа гаранција ја вклучува и слободата на политичко мислење, што претставува основа за постоење на различни политички ставови и програми, како и за нивно јавно артикулирање.

Клучна одредба за функционирањето на политичките партии е член 20 од Уставот⁶, со кој се гарантира слободата на здружување на граѓаните. Во согласност со оваа одредба, граѓаните можат слободно да се здружуваат заради остварување на нивните политички, економски, социјални, културни и други права и уверувања. Ова право се реализира, меѓу другото, преку формирање и членување во политичките партии. Уставот, исто така гарантира дека граѓаните можат слободно да пристапуваат и истапуваат од ваквите организации. Истовремено, член 20 поставува и ограничувања во однос на дејствувањето

³ Устав на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија, год.: XLVII, бр.: 52, Скопје, 1991, стр.: 805–815.

⁴ Устав на Република Македонија, оп.цит.

⁵ Ибид.

⁶ Ибид.

на политичките партии. Така, програмите и дејствувањето на партиите не смеат да бидат насочени кон насилно уривање на уставниот поредок, поттикнување или повикување на воена агресија, ниту кон разгорување на национална, расна или верска омраза и нетрпеливост. Дополнително, се забранува формирање на воени или паравоени здруженија кои не се дел од вооружените сили на државата. Овие ограничувања имаат за цел да обезбедат рамнотежа помеѓу слободата на политичко дејствување и заштитата на демократскиот уставен поредок.

Во член 22 од Уставот⁷, пак, се гарантира избирачкото право, односно правото на граѓаните да избираат и да бидат избирани на избори. Ова право е директно поврзано со улогата на политичките партии како главни актери во изборниот процес преку кои се номинираат кандидати и се артикулираат политичките понуди.

Од наведените уставни одредби произлегува дека политичкиот плурализам претставува институционална гаранција за постоење на повеќе политички субјекти. Во рамките на европската уставна традиција, партиите се разбираат како клучни посредници помеѓу граѓаните и државата, преку кои се артикулираат интересите, се структурира политичката конкуренција и се обезбедува легитимитетот на власта. Меѓутоа, современите демократии сè повеќе го надминуваат класичниот модел на партии како исклучиво изборни и мобилизациски организации. Имено, во услови на комплексни јавни политики, зголемени очекувања од граѓаните и засилена меѓународна поврзаност, партиите се соочуваат со потребата да развиваат сопствени аналитички и програмски капацитети. Во таа смисла, нивната улога постепено се трансформира од носители на политичка конкуренција кон субјекти кои активно учествуваат во дизајнирањето, формулирањето и евалуацијата на јавните политики. Оваа трансформација е особено нагласена во европскиот контекст, каде што квалитетот на демократијата сè повеќе се поврзува со способноста на политичките актери да понудат решенија засновани на докази, експертиза и систематска анализа. Во таков амбиент, легитимитетот на политичките партии се надополнува со нивниот капацитет за одговорно и информирано управување. Оттука, институционализацијата на аналитичките функции во рамките на политичките партии претставува логичен и неопходен чекор во развојот на современата либерална демократија. ПИАЦ се појавуваат како инструмент преку кој политичките партии можат да ја унапредат сопствената програмска основа, да придонесат кон поинформирана јавна дебата и да ја зајакнат врската помеѓу политичкото одлучување и стручната експертиза. Во таа смисла, нивното постоење и функционирање треба да се сфати како организациска карактеристика на партиите, но и како дел од поширокиот процес на европеизација и модернизација на политичкиот систем.

⁷ Ибид.

Колку повеќе политичките партии се способни да го интегрираат знаењето, анализата и јавната одговорност во своето делување, толку повеќе политичкиот плурализам добива суштинска, а не само формална вредност.

1.2. Закон за политичките партии

Во Северна Македонија, иако уставната рамка на политичкиот плурализам е воспоставена со Уставот од 1991, законската институционализација на повеќепартискиот систем се одвива постепено. Во транзицискиот период, сè до 1994, на сила останува Законот за општествените организации и здруженијата на граѓани од 1983⁸, кој со измените од 1990 овозможува формирање на повеќе политички партии, со што се напушта дотогашниот еднопартиски систем⁹.

Првиот Закон за политичките партии во независна Република Македонија е донесен на 26.7.1994¹⁰, со што се поставуваат основните правила за функционирање на партиите во новиот демократски контекст. Вториот, системски Закон за политичките партии е донесен на 20 октомври 2004¹¹, при што истиот во периодот до 2015 претрпува повеќе измени и дополнувања, со цел негово усогласување со развојот на демократските стандарди и практики¹².

Со овој закон се уредуваат клучните аспекти на правниот статус на политичките партии: нивното основање, регистрација, организација, функционирање и престанок. Во таа смисла, законот ја конкретизира уставната рамка и го институционализира политичкиот плурализам како оперативен дел од демократскиот систем.

Во член 2 од законот¹³, политичката партија се дефинира како доброволна организација на граѓани формирана за остварување и заштита на политички, економски, социјални и други права и уверувања, како и за учество во процесот на донесување политички одлуки при учество во власта. Оваа дефиниција ја потврдува двојната природа на партиите: како субјекти на граѓанско здружување и како актери на политичката власт.

⁸ Закон за општествените организации и здруженијата на граѓани, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год. XXXIX, бр. 32, Скопје, 11.11.1983, стр.: 625-630.

⁹ Закон за изменување и дополнување на законот за општествените организации и здруженијата на граѓани, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год. XLVI, бр. 12, Скопје, 13.4.1990, стр.: 237-239.

¹⁰ Закон за политичките партии, Службен весник на Република Македонија, год. L, бр. 41, Скопје, 5.8.1994, стр.: 1197-1200.

¹¹ Закон за политичките партии, Службен весник на Република Македонија, год. LX, бр. 76, Скопје, 27.10.2004, стр.: 1-5.

¹² Види: Закон за изменување и дополнување на Законот за политичките партии, Службен весник на Република Македонија, год. LXIII, бр. 5, Скопје, 16.1.2007, стр.: 8-9; Исправка на законот за изменување и дополнување на Законот за политичките партии, Службен весник на Република Македонија, год. LXIII, бр. 8, Скопје, 24.1.2007, стр. 80; Закон за изменување и дополнување на Законот за политичките партии, Службен весник на Република Македонија, год. LXIV, бр. 5, Скопје, 11.1.2008, стр.: 2; Закон за дополнување на Законот за политичките партии, Службен весник на Република Македонија, год.: LXIX, бр. 23, Скопје, 14.2.2008, стр. 143.

¹³ Закон за политичките партии, оп.цит.

Законот дополнително ги утврдува границите на нивното дејствување, забранувајќи активности насочени кон насилно уривање на уставниот поредок, поттикнување омраза или повикување на агресија (член 3)¹⁴, со што се воспоставува баланс помеѓу слободата на политичко организирање и заштитата на демократскиот поредок .

Од аспект на институционалната поставеност, законот гарантира слобода и независност на политичките партии во нивното дејствување и внатрешна организација (член 6¹⁵), што претставува клучен елемент на либерално-демократскиот модел . Воедно, се утврдува дека политичките партии се непрофитни организации (член 9¹⁶) и дека нивното работење, вклучително и финансиското, мора да биде јавно (член 10¹⁷), со што се поставуваат основите за транспарентност и отчетност.

Посебно значајна е одредбата од член 6 став 3¹⁸, со која се предвидува можност партиите во својата внатрешна организација да формираат ПИАЦ. Оваа одредба претставува нормативна врска помеѓу општиот правен режим на политичките партии и посебниот закон за ПИАЦ и ја потврдува намерата на законодавецот да го институционализира аналитичкото и програмското делување на партиите.

Во делот на основањето и регистрацијата, законот поставува релативно јасни и формализирани услови, вклучително и обврската политичката партија да биде основана од најмалку 1.000 граѓани со избирачко право (член 11¹⁹), да донесе програма и статут (членови 15 и 16²⁰) и да биде запишана во судскиот регистар (член 17²¹) . Овие услови имаат за цел да обезбедат минимално ниво на организациска сериозност и легитимитет на политичките субјекти.

Во однос на престанокот на политичките партии, законот предвидува повеќе основи, вклучително и доброволно престанување, бришење од регистар, забрана на дејствување или одлука на Уставниот суд за неуставност на програмата или статутот (член 29²²). Со ова се обезбедува правен механизам за контрола на законитоста и уставноста на нивното дејствување.

Од наведената законска рамка произлегува дека Законот за политичките партии ја претставува клучната врска помеѓу уставниот принцип на политички плурализам и неговата практична институционализација. Преку прецизно уредување на условите за основање,

¹⁴ Ибид.

¹⁵ Ибид.

¹⁶ Ибид.

¹⁷ Ибид.

¹⁸ Ибид.

¹⁹ Ибид.

²⁰ Ибид.

²¹ Ибид.

²² Ибид.

регистрација, организација и престанок на партиите, законодавецот воспоставува правен модел кој има за цел да обезбеди стабилност, предвидливост и легитимност на политичкиот систем.

Во рамките на европската либерално-демократска традиција, ваквите законски решенија се разбираат како неопходен предуслов за трансформација на партиите во институционализирани актери на демократското управување. Тие создаваат услови за развој на политички субјекти кои учествуваат во изборниот процес и имаат јасен капацитет да формулираат политики, да управуваат со институции и да преземаат одговорност за јавните одлуки.

Особено значајно е што законот ја нагласува нивната слобода и независност во внатрешната организација и дејствување, што претставува суштински елемент на демократската автономија. Истовремено, преку принципите на јавност, непрофитност и законитост, се поставуваат основите за нивна отчетност и одговорност пред јавноста. Во таа рамка, политичките партии се позиционираат како субјекти кои мора да ја балансираат сопствената политичка агенда со поширокиот јавен интерес.

Сепак, и покрај релативно комплетната регулаторна рамка, законот го третира прашањето на аналитичките и програмските капацитети на партиите само индиректно. Можноста за формирање ПИАЦ е предвидена, но без подетално разработување на нивната улога, функција и значење во процесите на креирање политики. Ова упатува на фактот дека законодавецот го препознава значењето на аналитичката димензија на партиското делување, но ја остава нејзината конкретна операционализација во посебна законска рамка. Оттука, Законот за политичките партии може да се разбере како нормативна основа која ја утврдува формалната позиција на партиите во политичкиот систем, но не ја исцрпува нивната суштинска улога во современата демократија. Во таа смисла, донесувањето на Законот за ПИАЦ претставува логично продолжение на процесот на институционализација и професионализација на политичките партии.

1.3. Закон за партиско-истражувачко аналитички центри

Начинот на формирање, организација, функционирање и финансирање на ПИАЦ е уреден со Законот за ПИАЦ од 2013²³.

Согласно член 2 став 1 од Законот²⁴, политичките партии можат да формираат ПИАЦ со цел изградба на платформа за структурирана и квалификувана дебата за политичките процеси. Во ставот 2 од истиот член, пак, е утврдено дека ПИАЦ се формираат како дел

²³ Закон за партиски истражувачко-аналитички центри, Службен весник на Република Македонија, год.: LXIX, бр.: 23, Скопје, 14.2.2013, стр.: 141-142.

²⁴ Закон за партиски истражувачко-аналитички центри, оп.цит.

од внатрешната организација на политичката партија, без својство на правно лице. Ова значи дека тие немаат правна самостојност, туку функционираат како организациски единици во рамките на партијата.

Табела 2: Клучни карактеристики на ПИАЦ

Елемент	Законска одредба	Опис	Потенцијално ограничување
Правен статус	Член 2	Дел од партијата, без правен субјективитет	Ограничена автономија
Организација	Член 3	Оперативен и проектен дел	Нејасна граница анализа–политика
Кадровска структура	Член 4	Мин. 2 вработени, раководител	Ограничен капацитет
Соработка	Член 5	Домашна и меѓународна соработка	Недоволно искористена
Финансирање	Член 6	Буџетско финансирање за 4 партии	Нагласена рестриктивност
Намена на средства	Член 7	Забрана за финансирање на партијата	Отежната финансиска контрола

Во член 3 став 1²⁵ Законот ја уредува функционалната структура на ПИАЦ, предвидувајќи нивна поделба на:

- Оперативен дел, кој опфаќа активности поврзани со истражување, обработка на податоци и поддршка на тековното функционирање на партијата;
- Проектен дел, кој опфаќа јавни активности како што се дебати, истражувања на јавно мислење, публикации, евалуација на политики и стратешко политичко планирање.

Со оваа одредба законодавецот воспоставува формална поделба на работата на ПИАЦ на оперативен и проектен дел. Оперативниот дел е ориентиран кон поддршка на тековното функционирање и политиките на партијата, додека проектниот дел опфаќа јавни, истражувачки и едукативни активности. Сепак, законските описи делумно се

²⁵ Ибид.

преклопуваат, особено во однос на истражувањата, анализите и стратешкото политичко планирање, поради што границата помеѓу двете функции во практиката може да биде нејасна.

Во однос на кадровската структура, член 4²⁶ предвидува дека ПИАЦ мора да има најмалку две лица вработени со полно работно време, од кои едно е раководител. Раководителот е одговорен за финансиското работење, организацијата и координацијата на активностите, а мора да има најмалку високо образование. Раководителот се назначува и разрешува од партијата (член 4 став 4), но е лично прекршочно одговорен за искористувањето на средствата согласно член 9 (глоба 2.000–4.000 евра). Сегашното законско решение не содржи заштитна одредба за раководителот во случај на судир помеѓу налозите на партиското раководство и законските обврски за наменско трошење. Оваа правна празнина претставува ризик бидејќи de jure одговорноста паѓа на раководителот, но de facto контролата останува кај партијата.

Законот, исто така, предвидува можност за меѓусебна и меѓународна соработка на ПИАЦ. Така, согласно член 5²⁷, овие центри можат да одржуваат состаноци и да соработуваат меѓу себе, како и да членуваат во сродни меѓународни организации и мрежи .

Најдетално уреден сегмент во Законот се однесува на финансирањето на ПИАЦ. Согласно член 6 став 1 ²⁸ , буџетските средства за финансирање на ПИАЦ се распределуваат исклучиво на четирите политички партии со најголем број на избрани пратеници во Собранието, под услов тие да имаат формирано ПИАЦ. Понатаму, ставот (2) од истиот член предвидува комбиниран модел на распределба на средствата:

- 60% од средствата се распределуваат еднакво помеѓу четирите партии;
- 40% се распределуваат пропорционално според бројот на пратеници, со детално утврдени проценти (35%, 30%, 20% и 15%) .

Дополнително, член 6 ставови 4 до 6²⁹ утврдуваат дека средствата се распределуваат помеѓу оперативниот и проектниот дел (40% за оперативен, 60% за проектен), додека ставот (7) предвидува и дополнителни средства за обуки на вработените.

Постојниот модел на финансирање создава конфликт со начелото утврдено во член 6 став 1 од Законот за политичките партии, според кое политичките партии се еднакви пред Уставот и законот. Ограничувањето на буџетските средства само на четирите партии со најголем број избрани пратеници создава структурна асиметрија во развојот на аналитичките капацитети и може да ги дестимулира помалите партии да развиваат

²⁶ Ибид.

²⁷ Ибид.

²⁸ Ибид.

²⁹ Ибид.

сопствени капацитети за креирање политики. Дополнителна правна нејаснотија се јавува во случај на предизборни коалиции. Законот не определува дали при примената на критериумот од член 6 се зема предвид коалицијата како изборен субјект или поединечните политички партии што ја сочинуваат, ниту кој орган и врз основа на кои податоци го утврдува бројот на пратеници што ѝ припаѓа на секоја партија избрана од заедничка кандидатска листа. Отсуството на јасна постапка за утврдување на оваа распределба може да доведе до различни толкувања и нееднаква примена на законскиот критериум. Венецијанската комисија и ОБСЕ/ОДИХР препорачуваат моделите на јавно финансирање да придонесуваат кон политичкиот плурализам и еднаквите можности, да не поставуваат неразумно високи прагови и да овозможуваат пристап до дел од средствата и за политички партии што не се застапени во парламентот, доколку уживаат определено минимално ниво на поддршка³⁰. Уставниот суд на Република Северна Македонија, пак досега не се произнел по ова прашање³¹. Оттаму, треба да се разгледа можноста пристапот до јавно финансирање да се заснова врз појасен и поинклузивен критериум, како што се процентот на освоени гласови и парламентарната застапеност, наместо исклучиво врз позицијата меѓу четирите партии со најголем број избрани пратеници.

Табела 3: Актуелен модел на финансирање на ПИАЦ

Елемент	Решение	Процент / Правило	Импликација
Опфат	4 партии	---	Ограничен систем
Распределба (1)	Еднакво	60%	Минимална рамнотежа
Распределба (2)	Пропорционално	40%	Политичка доминација
Оперативен дел	Финансирање	40%	Ограничена аналитичка функција
Проектен дел	Финансирање	60%	Јавни активности
Обуки	Дополнителни средства	---	Позитивен елемент

³⁰ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR), Guidelines on Political Party Regulation, Second Edition, CDL-AD(2020)032, усвоени од Венецијанската Комисија на 125 Пленарна сесија декември 2020.

³¹ Според пребарувањето на јавно достапната база на одлуки и предмети на Уставниот суд на Република Северна Македонија, извршено на 16.7.2026 година, не е пронајдена објавена одлука со која Судот се произнел за уставноста на ограничувањето на буџетското финансирање на ПИАЦ на четирите политички партии со најголем број избрани пратеници. Види: <https://ustavensud.mk/>.

Во однос на намената на средствата, член 7³² експлицитно забранува средствата на ПИАЦ да се користат за директно или индиректно финансирање на политичката партија, со што се прави обид да се обезбеди функционална разграниченост помеѓу аналитичките активности и партиското финансирање.

Надзорот над финансиското работење на ПИАЦ се врши согласно Законот за финансирање на политичките партии (член 8³³), додека за неправилности се предвидени прекршочни санкции (член 9³⁴).

Од наведените одредби произлегува дека Законот за ПИАЦ воспоставува релативно прецизна организациска и финансиска рамка за функционирањето на овие центри, но истовремено остава отворени прашања во однос на нивната суштинска позиција во политичкиот систем.

Табела 4: Нормативен модел vs. демократски стандарди

Критериум	Нормативно решение	Европски стандард	Оценка
Автономија	Дел од партија	Делумно независни центри	Ограничена
Инклузивност	4 партии финансирани	Отворен систем	Ограничена
Функција	Анализа + партиска поддршка	Policy think tank	Делумна
Финансирање	Буџетско, селективно	Плурално и балансирано	Неурамнотежено
Транспарентност	Делумно уредена	Високи стандарди	Недоволна

Во рамките на современата европска либерална демократија, ваквите институции се очекува да функционираат како носители на аналитичка автономија и како мост помеѓу политиката и експертизата. Меѓутоа, решението од член 2 став 2, со кое ПИАЦ се дефинираат како дел од внатрешната структура на партијата без правен субјективитет ги поставува во позиција на институционална зависност, што може да ја ограничи нивната независност и способноста критички да ги оценуваат и преиспитуваат политиките и ставовите на партијата. Дополнително, моделот на финансирање утврден во член 6, кој ги ограничува буџетските средства на четири политички партии, создава асиметричен развој на аналитичките капацитети и отвора прашања во однос на рамноправноста на

³² Закон за партиски истражувачко-аналитички центри, оп.цит.

³³ Ибид.

³⁴ Ибид.

политичките субјекти во демократскиот процес. Во таа смисла, ПИАЦ се појавуваат како институционален хибрид: нормативно препознаени како инструмент за унапредување на политичката дебата и креирањето политики, но структурно вградени во рамки кои ја ограничуваат нивната автономија и инклузивност.

1.4. Закон за финансирање на политичките партии

Покрај Законот за ПИАЦ, значајни одредби кои директно го уредуваат финансискиот аспект на функционирањето на овие центри се содржани и во Законот за финансирање на политичките партии³⁵.

Членот 10-а³⁶ од овој закон го утврдува годишниот буџетски износ од 280.000 евра наменет за финансирање на ПИАЦ, со што се воспоставува врската помеѓу општиот режим на партиско финансирање и специфичниот механизам за поддршка на аналитичките капацитети.

Членот 26 став 2³⁷ предвидува дека ПИАЦ можат да имаат потсметки во рамките на сметката на политичката партија, при што се обврзани да доставуваат консолидирани финансиски извештаи, без притоа да постојат посебни стандарди за финансиско известување специфични за ПИАЦ.

Членот 27³⁸, пак, ги вклучува потсметките на ПИАЦ во годишниот финансиски извештај на партијата, со што нивната финансиска активност е дел од општиот надзорен механизам, но без посебна видливост и без можност за нивна независна оценка.

Ваквата регулаторна поставеност упатува на тоа дека финансиската транспарентност на ПИАЦ е уредена само посредно и во рамките на поширокиот режим на партиско финансирање, што претставува дополнително ограничување на нивната јавна отчетност. Оттука, нивниот вистински придонес зависи од јасноста на законската рамка и од нивната способност да се етаблираат како кредибилни носители на знаење и анализа во процесите на формулирање партиски програми и предлози за јавни политики.

1.5. Клучни наоди во однос на нормативната рамка

Анализата на уставната и законската рамка покажува дека нормативниот систем во Северна Македонија создава заокружена структура за постоење и функционирање на политичките партии како носители на политичкиот плурализам. Уставот ги поставува вредносните и правните темели; Законот за политичките партии ја институционализира

³⁵ Закон за изменување на Законот за финансирање на политичките партии, Службен весник на Република Северна Македонија, бр.: 294, Скопје, 11.12.2020, стр.: 1.

³⁶ Закон за изменување на Законот за финансирање на политичките партии, оп.цит.

³⁷ Ибид.

³⁸ Ибид.

нивната улога; Законот за ПИАЦ претставува обид за нивна функционална надградба во насока на развој на аналитички и програмски капацитети, додека Законот за финансирање на политичките партии го уредува финансискиот аспект на нивното работење. Меѓутоа, **анализата на меѓусебната поврзаност на овие четири нормативни нивоа открива релевантни неконзистентности кои директно влијаат врз функционирањето на ПИАЦ.**

Најзначајна е нормативната тензија помеѓу начелото на рамноправност утврдено во член 6 став 1 од Законот за политичките партии, можноста за формирање ПИАЦ предвидена за сите партии во член 6 став 3 од истиот закон, инклузивниот праг од 1% гласови утврден во член 10 од Законот за финансирање, и ограничувањето на буџетското финансирање исклучиво на четирите партии со најголем број пратеници предвидено во член 6 став 1 од Законот за ПИАЦ. Оваа внатрешна противречност создава структурна асиметрија која не произлегува од практиката туку е вградена во самата нормативна рамка. Дополнително, финансиската транспарентност на ПИАЦ е уредена посредно, преку општиот режим на партиско финансирање предвиден во членовите 26 и 27 од Законот за финансирање на политичките партии. Податоците за нивното финансиско работење се вклучуваат во консолидираните извештаи на политичките партии, без обврска активностите и расходите на ПИАЦ да бидат прикажани во посебен, стандардизиран и јавно достапен дел. Оттаму, постојниот модел не овозможува секогаш јасно да се утврдат изворите на финансирање, распределбата на средствата меѓу оперативниот и проектниот дел, трошоците по одделни активности, реализираните проекти и постигнатите резултати. Посебните стандарди за известување би подразбирале обврска секој ПИАЦ да подготвува одделен годишен извештај или посебен прилог кон консолидираниот партиски извештај, според единствен образец. Тој би содржел податоци за примените средства, расходите по законски утврдените категории, трошоците за вработени и обуки, реализираните истражувања и проекти, организираните јавни активности и достапните аналитички продукти. Ваквото известување би овозможило поголема споредливост меѓу ПИАЦ, појасна јавна видливост на користењето на буџетските средства и поефективен надворешен надзор. Во таа смисла, постојната нормативна архитектура е поразвиена во делот на формалното уредување и финансирањето на ПИАЦ отколку во делот на обезбедувањето услови тие да се развиваат како кредибилни аналитички структури што придонесуваат кон формулирањето партиски програми, ставови и предлози за јавни политики.

ПИАЦ претставуваат значаен чекор кон развивање функционален модел на политички партии, но нивната сегашна поставеност, особено организациската зависност, селективното финансирање и ограничената финансиска транспарентност, покажува дека е потребно натамошно унапредување на нивната институционална рамка.

2. АНАЛИЗА НА ПРАКТИКАТА: ЕМПИРИСКИ СОГЛЕДУВАЊА И ТЕСТИРАЊЕ НА НОРМАТИВНАТА РАМКА

2.1. Аналитички претпоставки

Низ призма на заклучоците од нормативната рамка и нејзината практична примена од првиот дел на ова истражување, се издвојуваат три клучни аналитички претпоставки за функционирањето на овој важен потсистем на партискиот систем кои во продолжение се предмет на емпириска проверка.

1. Првата претпоставка е дека постоењето на нормативна рамка само по себе не гарантира нејзина ефективна примена, односно дека помеѓу она што законот го предвидува и она што се случува во практиката постои мерлив јаз. Оттука, фокусот на анализата е насочен кон утврдување на степенот на таа усогласеност преку перцепциите на релевантните актери;
2. Втората претпоставка е дека ПИАЦ во практиката претежно обезбедуваат внатрешна поддршка преку анализи, подготовка на програми и формулирање предлози за политики, а значително помалку влијаат врз пошироката јавна дебата и процесите на донесување одлуки;
3. Третата претпоставка е дека селективниот модел на финансирање, ограничен на четирите најголеми партии, создава структурна асиметрија која директно влијае врз развојот на аналитичките капацитети и ја ограничува инклузивноста на системот во целина.

Овие претпоставки заедно ја формираат аналитичката оска на емпириското истражување. Тие меѓусебно се дополнуваат и условуваат. Имено, ако нормативната рамка не се применува ефективно, ако ПИАЦ функционираат претежно како внатрешпартиски механизми и ако финансискиот модел создава структурна асиметрија, тогаш резултатот е систем кој формално постои, но суштински не го остварува својот целосен потенцијал.

Табела 5: Нормативен модел и истражувачки прашања за функционирањето на ПИАЦ

Критериум	Нормативен модел (што предвидува законот)	Практични дилеми	Клучно прашање
-----------	---	------------------	----------------

Правен статус	Дел од партија, без правен субјективитет	Дали ПИАЦ можат да обезбедат независност во рамки на партијата?	Дали е можно постоење на вистинска аналитичка автономија?
Функција	Анализа, истражувања, развој и формулирање на политики	Дали ПИАЦ креираат политики или претежно обезбедуваат поддршка?	Дали функционираат како актери што предлагаат политики или како организациска поддршка на партиите?
Оперативен дел	Истражувања и обработка на податоци	Дали истражувањата се континуирани и методолошки структурирани или се спроведуваат ад хок?	До кој степен истражувачките наоди се користат при подготовката на анализи, програми и предлози за политики?
Проектен дел	Дебати, обуки, јавни активности	Дали активностите се редовни и имаат влијание?	Дали ПИАЦ придонесуваат кон суштински јавен дијалог?
Кадровски капацитет	Најмалку две лица вработени со полно работно време, со можност за дополнително финансирање од партијата	Дали законскиот минимум и расположливите средства овозможуваат ангажирање доволен стручен тим?	Дали основниот кадровски и финансиски капацитет е доволен за сеопфатни истражувања и анализи?
Финансирање	Буџетско (4 партии) + проекти	Дали селективното финансирање создава нееднаквост?	Дали моделот на финансирање е фер и одржлив?
Инклузивност	Формирање достапно за сите партии; буџетско финансирање ограничено на четири партии.	Дали сите партии реално имаат еднаков пристап до ресурсите?	Дали системот е суштински инклузивен?
Транспарентност	Посредно уредена преку финансиското известување на партијата	Дали резултатите од работата се јавно достапни?	Дали постои вистинска отчетност кон јавноста?
Влијание врз политики	Учество во policy-making	Дали ПИАЦ реално влијаат врз донесувањето одлуки?	До кој степен нивните анализи се интегрираат во политичкото одлучување?
Соработка	Домашна и меѓународна	Дали соработката е системска или формална?	Дали се користи потенцијалот за трансфер на знаење и добри практики?

2.2. Методологија

Со цел да се обезбеди емпириска проверка на функционалноста на нормативниот модел и да се добие поширок увид во практичното функционирање на ПИАЦ, **во рамките на студијата беше спроведено квалитативно-квантитативно истражување засновано на структуриран прашалник и полуструктурирани интервјуа со релевантни актери од политичкиот, институционалниот, академскиот и граѓанскиот сектор**³⁹.

Изборот на испитаници се заснова на принципот на намерно, односно експертско земање примерок (purposive/expert sampling), пристап кој е методолошки оправдан кога темата е институционално специфична и опфаќа ограничен круг непосредно вклучени актери. Наместо целосна статистичка репрезентативност, целта е да се вклучат актери кои го познаваат моделот одвнатре или го следат од позиција на стручна или институционална надлежност. Како што е прикажано во Табела 6, најзастапен е сегментот на политичките партии и ПИАЦ. Првата збирна категорија, која опфаќа претставници на партии чии ПИАЦ се корисници на буџетско финансирање и претставници на самите ПИАЦ, учествува со 42,9%. Дополнителни 14,3% се претставници на партии што имаат формирано ПИАЦ, но не се корисници на буџетското финансирање предвидено со Законот. Ваквата застапеност произлегува од институционалната природа на темата и е дополнета со перспективи од академската заедница, меѓународните организации, медиумите и државните институции. Резултатите, оттука, треба да се читаат како квалитативно информирани перцепции на релевантни актери, а не како статистички репрезентативни наоди.

Во примерокот беа вклучени:

- Претставници на политички партии чии ПИАЦ се корисници на буџетско финансирање, како и претставници на самите ПИАЦ;
- Претставници на партии со формирани ПИАЦ што не добиваат буџетско финансирање согласно Законот;
- Претставници на меѓународни организации и фондации кои работат на развој на политичките партии и демократските процеси;
- Претставници на државни институции;
- Претставници на академската заедница;
- Претставници на медиумите и политички аналитичари.

Ваквата структура овозможува анализата да ги опфати ставовите на актерите кои директно учествуваат во постојниот систем на ПИАЦ, како и перцепциите на актери кои настапуваат

³⁹ Истражувањето не претендира на потполна статистичка репрезентативност, туку на обезбедување релевантни и разновидни перспективи од актери кои директно или индиректно се поврзани со функционирањето, регулацијата, следењето или анализата на ПИАЦ.

од перспектива на јавна отчетност и демократски развој. Дополнително, со цел да се овозможи подлабока интерпретација на резултатите, испитаниците беа анализирани и низ призма на нивната институционална позиција во однос на постојниот модел на финансирање и функционирање на ПИАЦ. На тој начин, анализата овозможува согледување на евентуалните разлики помеѓу:

- Актери директно вклучени во функционирањето на ПИАЦ што добиваат буџетско финансирање;
- Актери од партии чии ПИАЦ не добиваат буџетско финансирање;
- Актери кои темата ја следат од институционална, експертска, академска или медиумска перспектива.

Во емпирискиот дел од анализата, резултатите се прикажани преку комбинација од:

- Дескриптивна анализа;
- Табеларни и графички прикази;
- Аналитичка интерпретација на перцепциите и ставовите на испитаниците.

Ваквиот методолошки пристап овозможува идентификување на структурните причини за јазот помеѓу нормативниот потенцијал и практичната вредност на ПИАЦ, што претставува неопходна основа за формулирање на конкретни и остварливи препораки.

Табела 6: Институционална структура на испитаниците

Категорија на испитаници	Застапеност
Претставници на политички партии и ПИАЦ	42.9%
Претставници на политички партии што имаат формирано ПИАЦ, но не добиваат буџетско финансирање.	14.3%
Претставници на меѓународни организации и фондации кои работат на развој на политички партии и демократски процеси	14.3%
Претставници на државни институции	9.5%
Претставници на академската заедница	9.5%
Претставници на медиумите и политички аналитичари	9.5%

Забелешка: Примерокот се состои од вкупно 21 испитаник избран по принцип на намерно, односно експертско земање примерок. Процентите ја одразуваат застапеноста на секоја категорија во рамките на вкупниот примерок.

2.3. Резултати

2.3.1. Улога и значење

Првиот сегмент од емпириското истражување е насочен кон анализа на перцепциите за улогата и значењето на ПИАЦ во политичкиот систем. Во таа насока, испитаниците беа прашани како ја перципираат основната функција на ПИАЦ, во кои области тие најмногу придонесуваат, како и во која мера придонесуваат кон професионализацијата на политичката дебата и формулирањето партиски ставови и предлози за политики.

Целта на овој сегмент е да се утврди дали ПИАЦ се перципираат како аналитички структури насочени кон истражување и стручна поддршка при формулирањето предлози за јавни политики или претежно како организациски и политички механизми во рамките на партиите.

Истите испитаници, преку две одделни прашања со идентична листа на области, најнапред ги оценуваа улогите што ПИАЦ треба да ги имаат во политичкиот систем, а потоа степенот до кој тие улоги, според нивната перцепција, реално се остваруваат во практиката. Процентите го прикажуваат уделот на испитаниците што ја препознале соодветната област како очекувана улога, односно како реално остварен придонес. Табелата, оттука, овозможува споредба меѓу очекувањата и перцепцијата на практиката во рамките на истиот примерок.

Табела 7: Очекувана улога на ПИАЦ наспроти перцепиран реален придонес⁴⁰

Област	Очекувана улога	Перцепиран реален придонес
Поддршка на политичките партии преку истражувања и анализи	81%	71%
Подобрување на квалитетот на јавните политики	76%	48%
Професионализација и унапредување на политичката дебата	67%	43%
Развој на нови политички идеи и концепти	52%	38%
Поврзување на политиката со академската, експертската и бизнис заедницата	48%	29%
Намалување на политичката поларизација	19%	10%

⁴⁰ Под „очекувана улога“ се подразбира посакуваната функција на ПИАЦ, додека „перцепиран реален придонес“ го означува степенот до кој испитаниците сметаат дека ПИАЦ фактички придонесуваат во секоја од наведените области.

Со цел да се согледа евентуалниот јаз помеѓу нормативните очекувања и практичното функционирање на ПИАЦ, испитаниците беа прашани кои, според нив треба да бидат најважните улоги на ПИАЦ, но и во кои области тие реално препознаваат најзначителен придонес. Ваквиот пристап овозможува компаративна анализа помеѓу перцепираната идеална функција и перцепираниот практичен ефект на ПИАЦ.

Резултатите од табелата 7 покажуваат дека постои релативно видлив јаз помеѓу очекуваната улога на ПИАЦ и нивниот перцепиран реален придонес во речиси сите анализирани области. Најмало отстапување се забележува кај поддршката на политичките партии преку истражувања и анализи, што укажува дека испитаниците токму оваа функција ја препознаваат како најконзистентно реализирана во практиката. Од друга страна, значително поголем јаз е забележлив кај областите поврзани со подобрувањето на квалитетот на јавните политики, професионализацијата на политичката дебата и поврзувањето со академската и експертската заедница. Ваквите резултати упатуваат на заклучокот дека, иако ПИАЦ се перципираат како структури кои нормативно имаат потенцијал да придонесат кон посериозен policy-oriented политички систем, нивниот практичен ефект сè уште се оценува како ограничен или умерен.

Особено е индикативно што најнизок степен на реален придонес испитаниците препознаваат во делот на намалување на политичката поларизација. Овој наод дополнително ја потврдува перцепцијата дека ПИАЦ доминантно функционираат како структури насочени кон внатрешпартииска аналитичка и програмска поддршка, а значително помалку како механизми за поширок демократски дијалог и градење политички консензус.

Во целина, резултатите од овој сегмент покажуваат дека постои релативно висок степен на согласност околу потенцијалната вредност и улога на ПИАЦ во политичкиот систем, но и јасна перцепција дека нивната практична операционализација сè уште не го достигнува нивниот нормативен и институционален потенцијал.

Табела 8: Перцепции за придонесот на ПИАЦ во политичката дебата

Степен на придонес	Професионализација на политичката дебата	Формулирање партиски ставови и политики
Воопшто не	5%	0%
Малку / Многу малку	24%	14%
Умерено	43%	38%
Значително	24%	33%

Во голема мера	4%	15%
----------------	----	-----

Резултатите од табелата 8 покажуваат дека испитаниците генерално препознаваат умерен до значителен придонес на ПИАЦ во процесите на формулирање партиски ставови и предлози за политики. Овие податоци упатуваат на заклучокот дека нивната policy и програмска функција е појасно препознаена во рамките на партиите и процесите на внатрешно партиско креирање позиции. Од друга страна, пак, придонесот кон професионализацијата на политичката дебата се оценува како поумерен. Ваквиот наод укажува дека ПИАЦ сè уште не се перципираат како доволно силни фактори на поширока демократска и јавна дебата.

2.3.2. Функционирање и видливост

Вториот сегмент од емпириското истражување е насочен кон прашањето на практичното функционирање, како и видливоста на ПИАЦ во политичкиот и јавниот простор. Во таа насока, испитаниците беа прашани како го оценуваат вкупното ниво на активност на ПИАЦ во последните години, во кои области сметаат дека тие биле најактивни, како и колку често нивните анализи и студии се јавно достапни за пошироката јавност.

Целта на овој сегмент е да се утврди дали ПИАЦ функционираат како континуирано активни структури со видливи аналитички продукти и јавна активност или нивната работа претежно се перципира како ограничена, нерамномерна и концентрирана во рамките на внатрешно партиските процеси.

Табела 9: Перцепции за вкупното ниво на активност на ПИАЦ во последните години

Оценка за нивото на активност	%
Многу ниско	5%
Ниско	24%
Умерено	43%
Високо	24%
Многу високо	4%

Резултатите од табелата 9 покажуваат дека **најголем дел од испитаниците го оценуваат нивото на активност на ПИАЦ како умерено**. Истовремено, релативно значителен дел од испитаниците сметаат дека активностите на ПИАЦ се ниски или многу ниски, додека значително помал број ја оценуваат нивната активност како висока или многу висока.

Ваквата распределба на одговорите укажува дека ПИАЦ не се перципираат како неактивни структури, но истовремено не постои ниту перцепција за високо развиена и континуирано видлива аналитичка и policy активност. Овој наод упатува на констатацијата за постоење на релативно нерамномерна активност која во значителна мера зависи од капацитетите на конкретните партии, политичкиот контекст и достапноста на институционални и финансиски ресурси.

Табела 10: Перцепции за нивото на активност на ПИАЦ според тип на испитаник

Тип на испитаник	Доминантна перцепција за активноста на ПИАЦ
Претставници на политички партии и ПИАЦ	Умерено до високо ниво на активност
Академска заедница, медиуми, граѓански сектор и меѓународни организации	Ниско до умерено ниво на активност
Државни институции	Умерено ниво на активност

Забелешка: За потребите на интерпретацијата, ниско ниво на активност означува повремени и претежно ад хок активности, со ограничена продукција и јавна видливост; умерено ниво подразбира релативно редовни активности, главно насочени кон внатрешна поддршка, но без континуирана аналитичка продукција и пошироко јавно присуство; додека високо ниво означува континуирана и структурирана работа, редовно спроведување истражувања и анализи, подготовка на програмски и политички документи и поголема јавна видливост. Категориите ги одразуваат процените на испитаниците, а не резултатите од независно мерење на активноста на ПИАЦ.

Во табелата 10, интересно е дека постојат разлики во перцепциите за нивото на активност на ПИАЦ во зависност од позицијата на испитаниците. Додека претставниците на партиите и ПИАЦ почесто ја оценуваат нивната активност како умерена или висока, останатите претставници имаат спротивни позиции. Ваквиот јаз може да се толкува на повеќе начини. Од една страна, тој упатува на можна разлика помеѓу реалниот внатрешен ангажман на ПИАЦ и нивната видливост во јавниот простор. Од друга страна, разликите во перцепциите може да произлегуваат и од ограничената јавна видливост на дел од активностите на ПИАЦ, како што се интерните истражувања, подготовката на изборни програми, обуките на носители на јавни функции и партиски функционери, како и други активности поврзани со внатрешното функционирање на политичките партии. Дополнително, не може да се исклучи влијанието на институционалната позиција на испитаниците: претставниците на партиите, особено оние непосредно вклучени во работата на ПИАЦ, може да имаат попозитивна проценка за нивната активност и резултати, додека надворешните актери ги оценуваат првенствено врз основа на јавно достапните информации и видливите резултати.

Табела 11: Области во кои ПИАЦ биле најактивни во последните години

Област на активност	%
Поддршка во креирање на политики и изборни програми	71%
Комуникациски и јавни активности	62%
Истражувачки и аналитички продукти	52%
Јавни настани	48%
Истражувања на јавно мислење	43%
Обуки и градење капацитети	33%
Друго	5%

Забелешка: Прашањето овозможуваше повеќекратен избор. Процентот за секоја активност го претставува уделот од вкупниот број испитаници што ја посочиле соодветната област, поради што збирот на процентите надминува 100%.

Резултатите од табелата 11 покажуваат дека испитаниците ја препознаваат најголемата активност на ПИАЦ во делот на поддршката при креирање политики и изборни програми, како и во комуникациските и јавните активности. Овој наод дополнително ја потврдува перцепцијата дека ПИАЦ првенствено функционираат како структури поврзани со внатрешната policy и политичка поддршка. Истовремено, иако релативно значителен број испитаници препознаваат активност во делот на истражувачките и аналитичките активности, нивната застапеност е пониска во однос на политичко-програмските и комуникациските активности. Ваквиот резултат упатува на тоа дека аналитичката и истражувачката функција на ПИАЦ сè уште не е целосно институционализирана како нивна доминантна и највидлива активност. Дополнително, релативно умерената застапеност на јавните настани, истражувањата на јавно мислење и обуките укажува дека ПИАЦ имаат одреден потенцијал за поширока policy и едукативна улога, но нивната активност во овие сегменти сè уште се перципира како ограничена и нерамномерна.

Табела 12: Јавна достапност на анализите и студиите на ПИАЦ

Јавна достапност	%
Никогаш	10%
Ретко	38%

Понекогаш	33%
Често	14%
Многу често	5%

Резултатите од табелата 12 покажуваат дека анализите и студиите на ПИАЦ ретко се перципираат како редовно и систематски јавно достапни. Најголем дел од испитаниците сметаат дека тие се достапни повремено додека релативно мал број испитаници оценуваат дека анализите на ПИАЦ често или многу често се достапни за јавноста. Ваквиот наод укажува на ограничена јавна видливост на аналитичките продукти на ПИАЦ и отвора прашања во однос на нивната транспарентност, јавна отчетност и пошироко општествено влијание. Истовремено, ваквата перцепција дополнително ја потврдува тезата дека значителен дел од активностите на ПИАЦ остануваат концентрирани во рамките на внатрешните процеси, наместо да бидат насочени кон поширока јавна и policy дебата.

Во целина, **резултатите од овој сегмент покажуваат дека ПИАЦ се перципираат како структури со умерено ниво на активност, чија работа доминантно е концентрирана во делот на партиската policy и комуникациска поддршка.** Истовремено, анализата упатува на ограничена јавна видливост и недоволно развиена континуирана аналитичка продукција, што укажува на постоење на јаз помеѓу нормативниот потенцијал на ПИАЦ и нивната практична операционализација во јавниот и policy просторот.

2.3.3. Транспарентност

Следниот сегмент од истражувањето е насочен кон перцепциите за транспарентноста и јавната видливост на ПИАЦ. Во таа насока, испитаниците беа прашани како ја оценуваат достапноста на информации за активностите, резултатите и користењето на средствата од страна на ПИАЦ.

Целта на овој сегмент е да се утврди дали ПИАЦ се перципираат како доволно видливи и отчетни структури во јавниот простор или нивната работа претежно останува концентрирана во рамките на внатрешните процеси.

Табела 13: Перцепции за транспарентноста на работата на ПИАЦ

Оценка за транспарентност	%
Воопшто не се транспарентни	14%
Малку транспарентни	43%

Умерено транспарентни	29%
Доволно транспарентни	10%
Целосно транспарентни	4%

Резултатите од табелата 13 покажуваат дека **најголем дел од испитаниците ја оценуваат транспарентноста на ПИАЦ како ниска или умерена**. Релативно мал број испитаници сметаат дека ПИАЦ се доволно или целосно транспарентни во однос на достапноста на информации за нивните активности, резултати и користење на средства.

Овие наоди значително кореспондираат со претходно утврдените разлики во перцепциите за нивото на активност на ПИАЦ помеѓу претставниците на политичките партии и претставниците на академската заедница, медиумите, граѓанскиот сектор и меѓународните организации, како што може да се види од табелата 10. Ваквата поврзаност упатува на заклучокот дека дел од јазот во перцепциите не мора нужно да произлегува од целосно отсуство на активности, туку и од нивната ограничена јавна видливост и достапност. Истовремено, ваквата перцепција може да биде поврзана и со самата природа на дел од активностите на ПИАЦ кои не секогаш имаат јавен карактер. Во таа смисла, дел од нивните активности се однесуваат на интерни истражувања, подготовки на изборни програми, анализи за потребите на партиските органи, обуки на носители на јавни функции и партиски функционери, како и други активности поврзани со внатрешното функционирање на политичките партии. Сепак, и покрај ваквата природа на дел од активностите, резултатите укажуваат дека постои перцепција за недоволна јавна достапност на аналитичките документи и ограничено ниво на отчетност во однос на трошењето на средствата и јавната презентација на резултатите од работата на ПИАЦ.

2.3.4. Финансирање

Надоврзувајќи се на претходниот сегмент, кој се однесуваше на јавната видливост на работата и активностите на ПИАЦ, овој сегмент е насочен кон перцепциите за нивната финансиска транспарентност⁴¹ и моделот на финансирање. Во таа насока, испитаниците беа прашани дали јавноста располага со доволно информации за финансирањето и користењето на средствата од страна на ПИАЦ, како го оценуваат постојниот модел на

⁴¹ За потребите на студијата, под финансиска транспарентност се подразбира јавната достапност, јасност и проверливост на информациите за изворите и износите на финансирање, распределбата и намената на средствата, реализираните расходи, како и објавувањето финансиски извештаи и други релевантни документи за финансиското работење на ПИАЦ. Проценката се однесува на перцепциите на испитаниците за достапноста на овие информации, а не на независна проверка или ревизија на финансиското работење на ПИАЦ.

финансирање и дали сметаат дека кругот на политички партии што добиваат буџетско финансирање за ПИАЦ треба да се прошири.

Целта на овој сегмент е да се утврди дали постојниот модел се перципира како доволно транспарентен, функционален и инклузивен, како и дали постојат разлики во перцепциите во зависност од институционалната позиција на испитаниците.

Табела 14: Перцепции за достапноста на информации за финансирањето и користењето на средствата на ПИАЦ

Одговор	Вкупно	Доминантна група испитаници
Да	24%	Претставници на политички партии и ПИАЦ
Делумно	33%	Државни институции и дел од партиите
Не	38%	Академска заедница, медиуми, граѓански сектор и меѓународни организации
Немам доволно информации	5%	Мешано

Резултатите од табелата 14 покажуваат дека постојат значителни разлики во перцепциите за финансиската транспарентност на ПИАЦ во зависност од институционалната позиција на испитаниците. Додека претставниците на политичките партии и ПИАЦ почесто сметаат дека јавноста има доволно или делумно доволно информации за финансирањето и користењето на средствата, претставниците на академската заедница, медиумите, граѓанскиот сектор и меѓународните организации значително почесто оценуваат дека јавноста нема доволно информации.

Табела 15: Оценка на постојниот модел на финансирање на ПИАЦ

Оценка на моделот	Вкупно	Доминантна група испитаници
Многу добар / Добар	48%	Големи партии со пристап до државно финансирање
Умерен	29%	Државни институции и дел од експертскиот сектор
Лош / Многу лош	23%	Помали партии и граѓански сектор

Резултатите од табелата 15 покажуваат дека **постојат значителни разлики во перцепциите за квалитетот и функционалноста на постојниот модел на финансирање на ПИАЦ**. Испитаниците кои доаѓаат од партии што имаат директен пристап до државното финансирање на ПИАЦ значително почесто го оценуваат моделот како добар или многу добар. Од друга страна, претставниците на помалите политички партии и дел од претставниците на граѓанскиот и експертскиот сектор значително почесто изразуваат критички ставови или го оценуваат моделот како ограничен и недоволно инклузивен.

Ваквите разлики упатуваат на констатацијата дека перцепциите за постојниот систем на финансирање во значителна мера зависат од институционалната позиција и степенот на директен пристап до механизмите на државно финансирање на ПИАЦ. Истовремено, резултатите покажуваат дека дел од актерите кои имаат корист од постојниот модел го перципираат како стабилен и функционален, додека актерите со ограничен или индиректен пристап кон системот почесто ја нагласуваат потребата од негово преиспитување и проширување.

Табела 16: Перцепции за потребата од проширување на кругот на политички партии кои добиваат државно финансирање за ПИАЦ

Одговор	Вкупно	Доминантна група испитаници
Да	62%	Помали партии, академија, медиуми, НВО
Не	29%	Големи партии со постоечки пристап до системот
Не сум сигурен/а	9%	Мешано

Резултатите од табелата 16 дополнително покажуваат дека **мнозинството испитаници сметаат дека треба да се разгледа можноста за проширување на кругот на партии кои добиваат државно финансирање за ПИАЦ**. Особено изразена поддршка за ваков пристап постои кај помалите партии, претставниците на академската заедница, медиумите, граѓанскиот сектор и меѓународните организации. Од друга страна, претставниците на политичките партии кои веќе имаат директен пристап до постојниот систем на финансирање значително почесто изразуваат став дека моделот не треба дополнително да се проширува.

Ваквите разлики во перцепциите укажуваат на постоење на структурна асиметрија во рамките на самиот систем на ПИАЦ. Притоа, резултатите упатуваат на различни политички позиции, но и на различни институционални перспективи во однос на прашањето кој и под кои услови треба да има пристап до државно поддржани аналитички и policy капацитети.

Истовремено, дел од испитаниците, во полуструктурираните интервјуа и отворените одговори во прашалникот укажуваат дека евентуалното проширување на моделот би можело да придонесе кон поголем плурализам и инклузивност во политичкиот систем, додека други испитаници предупредуваат дека таквиот пристап би можел да отвори прашања поврзани со функционалноста, распределбата на средствата и контролата врз нивното користење.

2.3.5. Потреба од реформи

Следниот сегмент од емпириското истражување е насочен кон анализа на перцепциите за потребата од понатамошно унапредување и реформирање на системот на ПИАЦ. Во таа насока, испитаниците беа прашани дали постои потреба од подобрување на правната рамка, транспарентноста и ефективноста на ПИАЦ, како и дали тие треба да имаат поголеми обврски во однос на јавното објавување на нивните анализи и активности.

Целта на овој сегмент е да се утврди дали, и покрај различните перцепции за функционирањето на ПИАЦ, постои поширока согласност околу потребата од нивно институционално унапредување и адаптација кон поголеми стандарди на ефективност, транспарентност и јавна отчетност. Воедно, овој сегмент има за цел да покаже дали прашањето за реформите на ПИАЦ се перципира како тема на политичка конфронтација или, напротив, како прашање околу кое постои релативно широк консензус помеѓу различните категории испитаници.

Табела 17: Перцепции за потребата од реформи на системот на ПИАЦ

Прашање	Ниска/Нема потреба	Умерена потреба	Значителна/Многу голема потреба
Подобрување на правната рамка	14%	29%	57%
Подобрување на транспарентноста	10%	24%	66%
Подобрување на ефективноста	5%	19%	76%

Резултатите од табелата 17 покажуваат релативно висок степен на согласност помеѓу различните категории испитаници во однос на потребата од унапредување на системот на ПИАЦ. **Без оглед на институционалната позиција на испитаниците, доминантна е перцепцијата дека постојниот систем има потреба од дополнително подобрување, особено во делот на ефективноста и транспарентноста.**

Особено е значајно што кај овој сегмент не се забележуваат изразени разлики помеѓу претставниците на политичките партии, академската заедница, медиумите, граѓанскиот сектор и меѓународните организации. Ваквиот наод упатува на важната констатација дека, и покрај различните перцепции во однос на активноста, транспарентноста и финансирањето на ПИАЦ, постои широк консензус околу потребата од нивно понатамошно институционално унапредување.

Табела 18: Перцепции за потребата од задолжително јавно објавување на анализите и активностите на ПИАЦ

Одговор	Процентуална застапеност
Да	57%
Делумно	33%
Не	10%

Резултатите од табелата 18 покажуваат дека мнозинството испитаници поддржуваат поголема јавна видливост и отчетност на ПИАЦ преку јавно објавување на нивните анализи и активности. Истовремено, значителен дел од испитаниците поддржуваат делумен или селективен пристап, имајќи ја предвид природата на одредени активности кои се поврзани со внатрешпартиски процеси, интерни анализи и стратешки подготовки.

2.3.6. Иднина на системот

Последниот сегмент од емпириското истражување е насочен кон перцепциите за иднината и долгорочната одржливост на системот на ПИАЦ.

Целта на овој сегмент е да се утврди дали, и покрај различните перцепции за нивната транспарентност, ефективност, активност и модел на финансирање, постои поширока согласност околу самата потреба од постоење на аналитички и policy структури во рамките на политичките партии. Истовремено, овој сегмент има за цел да покаже дали критиките и резервите што различните категории испитаници ги изразуваат во однос на функционирањето на ПИАЦ се насочени кон самиот концепт на ПИАЦ или, напротив, претежно се однесуваат на начинот на нивната практична организација, институционална поставеност и операционализација во политичкиот систем.

Табела 19: Перцепции за иднината на системот на ПИАЦ

Одговор	Вкупно	Доминантни групи испитаници

Да	81%	Сите категории испитаници
Не	9%	Дел од граѓанскиот и експертскиот сектор
Не сум сигурен/а	10%	Мешано

Резултатите од табелата 19 покажуваат дека **огромно мнозинството испитаници сметаат дека системот на ПИАЦ треба да продолжи да постои и во иднина**. Особено е значајно што ваквата поддршка е присутна кај речиси сите категории испитаници, вклучително и кај дел од актерите кои во претходните сегменти изразуваат критички ставови во однос на транспарентноста, ефективностa и моделот на финансирање на ПИАЦ. Ваквиот наод укажува дека критиките кон постојниот систем претежно не се насочени кон самото постоење на ПИАЦ како концепт, туку кон начинот на нивното функционирање, степенот на нивната институционална автономија, јавна отчетност и практична ефективност. Истовремено, резултатите покажуваат дека дури и кај дел од испитаниците кои имаат резерви кон сегашниот модел, постои перцепција дека политичките партии имаат потреба од аналитички, истражувачки и policy капацитети кои би придонесувале кон поквалитетно формулирање на политики, професионализација на политичкиот процес и унапредување на политичката дебата.

Особено е индикативно што разликите помеѓу различните категории испитаници во овој сегмент се значително помали отколку кај прашањата поврзани со транспарентноста, финансирањето и ефективностa на ПИАЦ. Ваквиот резултат упатува на заклучокот дека, и покрај различните перцепции за начинот на функционирање на системот, постои релативно широк консензус околу потребата од постоење на институционализирани аналитички и policy структури во рамките на политичките партии. Во таа смисла, резултатите од овој сегмент дополнително ја потврдуваат тезата дека предизвиците поврзани со ПИАЦ во Северна Македонија не се однесуваат на легитимноста на самиот концепт, туку првенствено на потребата од понатамошно институционално унапредување, поголема транспарентност, порамномерна инклузивност и поефективна практична операционализација на системот.

Табела 20: Аналитичка интерпретација на доминантните перспективи за иднината на ПИАЦ

Категорија испитаници	Доминантна перспектива идентификувана преку анализата
Големи политички партии	Акцент на policy и програмската функција на ПИАЦ

Помали политички партии	Акцент на потребата од поголема инклузивност на моделот
Академска заедница и експертски сектор	Акцент на аналитичките и професионалните капацитети
Медиуми и граѓански сектор	Акцент на транспарентноста и јавната отчетност
Меѓународни организации	Акцент на професионализацијата на политичкиот систем

Табелата 20 претставува аналитичка синтеза изведена врз основа на пошироката интерпретација на одговорите и идентификуваните трендови во рамките на емпириското истражување, а не директна класификација на одговорите на испитаниците.

Анализата покажува дека, и покрај релативно широката поддршка за продолжување на постоењето на системот на ПИАЦ, различните категории испитаници му пристапуваат на ова прашање од различни институционални и policy перспективи.

- Кај големите политички партии доминира перцепцијата за ПИАЦ како структури кои имаат важна policy и програмска функција, особено во делот на подготовка на политики, анализи и изборни програми. Ваквиот пристап кореспондира со нивната директна поврзаност со постојниот модел и практичното користење на капацитетите на ПИАЦ во рамките на партиските процеси.
- Помалите политички партии значително почесто ја нагласуваат потребата од поголема инклузивност и поширок пристап до системот на финансирање и институционална поддршка. Ваквата перспектива е поврзана со нивната ограничена позиција во рамките на постојниот модел и перцепцијата дека аналитичките и policy капацитети не треба да бидат концентрирани само кај најголемите политички субјекти.
- Кај академската заедница и експертскиот сектор доминира пристапот кој ПИАЦ ги гледа како потенцијални аналитички и професионални центри што би можеле да придонесат кон поквалитетно формулирање јавни политики и поголема професионализација на политичкиот систем. Во оваа перспектива, фокусот е ставен повеќе на квалитетот на процесите отколку на партиската димензија на системот.
- Претставниците на медиумите и граѓанскиот сектор, пак, значително почесто ги нагласуваат прашањата поврзани со транспарентноста, јавната видливост и отчетноста на ПИАЦ, особено во однос на користењето на јавните средства и достапноста на аналитичките продукти.
- Меѓународните организации најчесто пристапуваат кон ПИАЦ низ перспектива на професионализација и институционален развој на политичкиот систем, препознавајќи

го нивниот потенцијал за унапредување на капацитетите, политичката култура и квалитетот на демократските процеси.

Во целина, анализата покажува дека **различните категории испитаници не се разликуваат во однос на прашањето дали ПИАЦ треба да постојат, туку првенствено во однос на тоа каков тип на институционален модел, степен на транспарентност и policy улога треба да имаат во иднина.**

2.3.7. Клучни наоди од емпириското истражување

Емпириското истражување, кое ги обединува наодите од структурираниот прашалник и полуструктурираните интервјуа, овозможува клучните согледувања за функционирањето, перцепциите и идниот развој на ПИАЦ во Северна Македонија да се групираат во четири пошироки категории:

- **Улога и легитимност на ПИАЦ:** Постои релативно висок степен на согласност дека на политичките партии им се потребни развиени аналитички и истражувачки капацитети за формулирање партиски програми, ставови и предлози за политики. ПИАЦ првенствено се перципираат како структури за внатрешна поддршка преку истражувања, анализи и подготовка на изборни и програмски документи. Значително помалку се препознава нивниот придонес кон пошироката јавна дебата, намалувањето на политичката поларизација и поврзувањето на политиката со академската и експертската заедница.
- **Ефективност, активност и јавна видливост:** Наодите покажуваат видлив јаз меѓу очекуваната улога на ПИАЦ и нивниот перципиран реален придонес. Нивната практична ефективност најчесто се оценува како умерена и нерамномерна и во значителна мера зависи од капацитетите на конкретната политичка партија, како и од достапните човечки, институционални и финансиски ресурси. Истовремено, постои перцепција за ограничена јавна видливост на ПИАЦ, особено во однос на достапноста на нивните анализи, студии и други резултати од работата. Забележлива е и разликата меѓу попозитивната внатрешна проценка за активноста на ПИАЦ и нивната пониска видливост кај академската заедница, медиумите, граѓанскиот сектор и меѓународните организации. Дел од оваа разлика може да се објасни со интерниот карактер на значителен дел од нивните активности, но и со различната институционална позиција на испитаниците.
- **Финансирање и инклузивност:** Истражувањето идентификува структурна асиметрија во постојниот модел на финансирање. Актерите што имаат директен пристап до буџетски финансираните ПИАЦ почесто го оценуваат моделот како функционален и стабилен. Помалите политички партии, како и дел од претставниците на академската

заедница, медиумите и граѓанскиот сектор, почесто ја нагласуваат потребата од поголема инклузивност и проширување на кругот на партии што имаат пристап до јавно финансирани аналитички капацитети.

- **Иден развој на ПИАЦ:** И покрај различните перцепции за транспарентноста, финансирањето, видливоста и ефективноста, постои релативно широк консензус дека ПИАЦ треба да продолжат да постојат и понатаму институционално да се развиваат. Критиките кон постојниот модел претежно се однесуваат на неговата практична организација, финансиската транспарентност, инклузивноста и степенот на институционална автономија, а не на потребата од постоење аналитички структури во рамките на политичките партии.

Во целина, резултатите упатуваат дека **Северна Македонија воспоставила иновативен модел, но дека практичната имплементација сè уште е ограничена од прашања поврзани со транспарентноста, инклузивноста и институционалната автономија на ПИАЦ.**

Табела 21: Синтетички преглед на клучните наоди од емпириското истражување

Димензија	Доминантна перцепција	Степен на консензус	Клучен јаз
Улога и значење	ПИАЦ примарно се перципираат како структури за внатрешна партиска policy поддршка	Висок	Помеѓу очекуваната и реалната улога во јавната дебата
Активност и видливост	Умерено ниво на активност, нерамномерно распределено	Среден	Помеѓу внатрешната партиска и јавната перцепција за активноста
Транспарентност	Ниска до умерена транспарентност	Висок	Помеѓу партиите и надворешните актери
Финансирање	Моделот е функционален за оние со пристап, ограничувачки за останатите	Низок	Помеѓу големите и помалите партии
Инклузивност	Мнозинството поддржува проширување на кругот на финансирани партии	Среден	Помеѓу корисниците и некорисниците на системот

Потреба од реформи	Широка поддршка за подобрување на ефективоста и транспарентноста	Висок	Нема значителен јаз меѓу категориите испитаници
Иднина на системот	Мнозинството го поддржува продолжувањето на системот	Висок	Нема јаз во однос на концептот, само во однос на моделот

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Анализата на нормативната рамка и емпириските наоди покажуваат дека системот на ПИАЦ во Северна Македонија, воспоставен со Законот од 2013 година, создал препознатлива и во основа функционална институционална рамка.

Повеќе од една деценија по неговото усвојување, практиката открива јасни ограничувања кои не можат да се надминат со примена на постојните одредби, туку бараат таргетирани, консензуални измени и дополнувања на законската материја.

Мнозинството актери во системот, без оглед на нивната институционална позиција, го препознаваат овој момент како соодветен за унапредување. Во таа насока, се предлагаат следните препораки.

1. Институционална поставеност и автономија

1. Да се измени член 2 став 2 со цел попрецизно нормативно определување на функционалната автономија на ПИАЦ во рамките на партиската структура. ПИАЦ и натаму би функционирал како дел од внатрешната организација на политичката партија, без својство на правно лице, но со јасно утврдени програмски, аналитички и проектни надлежности. Во таа насока, со Законот и со актите на политичката партија треба да се обезбеди ПИАЦ да донесува посебна годишна програма за работа и да располага со јасно определени средства за нејзино спроведување, во рамките на законски утврдените намени. На овој начин би се воспоставило појасно разграничување помеѓу аналитичката и проектната функција на ПИАЦ и тековното партиско делување, без нарушување на неговата институционална поврзаност со политичката партија.
2. Во согласност со функционалната автономија од препораката 1.1, да се дополни член 4 со попрецизно разграничување помеѓу одговорноста на раководителот на ПИАЦ и овластувањата на органите на политичката партија во однос на користењето на средствата наменети за ПИАЦ. Раководителот треба да има јасно законско овластување да управува со средствата во рамките на одобрената годишна програма и финансиски план на ПИАЦ и во согласност со законски утврдената намена на средствата. Секоја измена на одобрената програма или финансиски план од страна на органите на политичката партија треба да се врши според однапред утврдена постапка и да биде соодветно документирана. На тој начин, законската одговорност на

раководителот би била проследена со соодветен степен на фактичко овластување за управување со средствата за кои одговара.

3. Да се преиспита постојниот минимален кадровски стандард за ПИАЦ со цел кадровскиот капацитет да биде соодветен на обемот на активностите, институционалните обврски и расположливото јавно финансирање. Наместо униформно зголемување на законски утврдениот минимум за сите ПИАЦ, евентуалното воведување повисоки кадровски барања треба да се заснова на претходна функционална и фискална проценка, земајќи ги предвид програмата на работа, обемот на аналитички и проектни активности и моделот на финансирање. Политичките партии, во рамките на своите акти и расположливите средства, треба да обезбедат кадровски капацитет што овозможува континуирано и професионално извршување на функциите на ПИАЦ.

2. Финансирање и инклузивност

1. Да се преиспита и измени критериумот за пристап до буџетско финансирање на ПИАЦ утврден во член 6 став 1 од Законот за ПИАЦ, со цел отстранување на постојната нормативна неконзистентност и воспоставување поинклузивен и порамноправен модел. Постојното ограничување на четирите политички партии со најголем број избрани пратеници создава нормативна тензија со начелото на рамноправност на политичките партии утврдено во член 6 став 1 од Законот за политичките партии, како и со фактот што можноста за формирање ПИАЦ им е достапна на сите регистрирани политички партии. Истовремено, овој критериум е значително порестриктивен од општиот модел на јавно финансирање на политичките партии, кој во член 10 од Законот за финансирање на политичките партии го утврдува прагот од 1% од вкупниот број освоени гласови. Ваквата поставеност создава парадоксална ситуација во која политичка партија што го исполнува законскиот услов за јавно финансирање на своето редовно работење и има формирано ПИАЦ, истовремено може да биде исклучена од буџетската поддршка за развој на сопствените аналитички и истражувачки капацитети. Поради тоа, треба да се разгледа можноста пристап до буџетско финансирање да имаат политичките партии што имаат формирано ПИАЦ и исполнуваат соодветно утврден репрезентативен критериум, како што е прагот од 1% од вкупниот број освоени гласови или друг пропорционален критериум заснован врз изборната поддршка и парламентарната застапеност. Измената на моделот во оваа насока би ја намалила постојната структурна асиметрија, би овозможила порамноправен развој на аналитичките капацитети на поширок круг политички партии и би го приближила домашното решение до препораките на Венецијанската комисија

и ОБСЕ/ОДИХР за инклузивно и недискриминаторско јавно финансирање. Компаративните искуства од европските демократии дополнително упатуваат дека формулите за распределба на јавните средства треба да обезбедуваат рамнотежа помеѓу политичкиот плурализам, репрезентативноста, фискалната одржливост и ефективната контрола врз користењето на средствата⁴².

2. Да се преиспита основниот годишен износ од 280.000 евра предвиден со член 10-а од Законот за финансирање на политичките партии, земајќи ги предвид реалните кадровски потреби на ПИАЦ, евентуалното проширување на кругот на корисници согласно препораката 2.1, обемот на институционалните и отчетните обврски и реалните трошоци за нивното оперативно и проектно функционирање. Соодветниот основен износ треба да се утврди врз основа на претходна фискална проценка, со јасно разграничување на средствата потребни за кадровскиот капацитет и средствата наменети за проектни активности. По утврдувањето на соодветниот основен износ, да се воведат законски механизам за негово редовно годишно усогласување преку комбиниран индексациски модел заснован на објективни и јавно достапни статистички показатели. Еден можен модел е усогласувањето да се врши според формула во која 60% од корекцијата ќе се утврдува врз основа на годишниот пораст на индексот на трошоците на животот, а 40% врз основа на годишниот пораст на просечната месечна бруто-плата, според последните официјално објавени податоци на Државниот завод за статистика. Ваквиот сооднос ја следи структурата на трошоците на ПИАЦ, во која проектните активности имаат поголемо учество, додека значителен дел од средствата се користи за плати, придонеси и тековно материјално работење. На овој начин, финансиската основа би била усогласена со реалните кадровски, институционални и проектни потреби, а износот понатаму би ја задржувал својата реална вредност и би ги следел инфлаторните движења и растот на трошоците за стручна работа. Истовремено, би се избегнало ад хок и политички условено определување на средствата.

Покрај редовното годишно усогласување на износот, по секои парламентарни избори треба да се спроведува периодична проценка на соодветноста на критериумите и параметрите на системот на финансирање, особено во однос на бројот на корисници, кадровските потреби, распределбата на средствата и реалните потреби за развој на аналитичките капацитети на ПИАЦ. Проценката би можела да ја координира

⁴² Институт за демократија „Социетас Цивилис“ Скопје, Модели на јавно финансирање на политички партии во развиените европски држави, Скопје, 2022. Достапно на: <https://idscs.org.mk/mk/2022/03/02/модели-на-јавно-финансирање-на-полити/>.

Министерството за правда, врз основа на однапред утврдена методологија и во консултација со релевантните институции и корисниците на системот.

3. Да се разгледа можноста за воведување посебна варијабилна, конкурентна компонента за проектно финансирање на ПИАЦ, која би се распределувала врз основа на јавен повик и проектни предлози, според однапред утврдени критериуми, приоритети и цели. Воведувањето на ваков механизам не треба автоматски да подразбира зголемување на вкупниот износ на јавното финансирање на политичките партии. Во зависност од резултатите од претходната фискална проценка, конкурентната компонента би можела да се обезбеди како дополнителна буџетска компонента или преку издвојување ограничен дел од средствата наменети за проектни активности, без намалување на средствата неопходни за основното оперативно функционирање на ПИАЦ.

Право на учество би можеле да имаат ПИАЦ на политичките партии што се корисници на редовното буџетско финансирање, како и ПИАЦ на партии што не го исполнуваат условот за пристап до основниот модел, под услов да исполнуваат однапред утврдени минимални организациски, административни, финансиски и отчетни критериуми. Финансирањето би било ограничено на јасно определени проектни цели, како што се развојот на аналитичките капацитети, подготовката на истражувања, анализи и предлози за јавни политики, организацијата на јавни дебати и обуки, меѓупартиската соработка, вклучувањето на жените и другите ранливи групи, поврзувањето со академската и експертската заедница и други активности што придонесуваат кон поквалитетна јавна дебата и поинформирано политичко одлучување.

Управувањето со ваквиот механизам треба јасно да се уреди со закон, со разграничување на стручната евалуација, конечната одлука за избор на проектите и административно-финансиското управување со средствата. Проектните предлози би се оценувале според јавно утврдена бодовна методологија од стручни лица избрани според однапред утврдени критериуми. Конечната одлука за избор на проектите би можела да ја носи Комисијата за политички систем и односи меѓу заедниците на Собранието, додека административно-техничкото спроведување на јавниот повик, договорирањето, исплатата и финансиското следење би ги вршел надлежен орган определен со закон. Јавниот повик, критериумите, листата на пријавени и одобрени проекти, бодовните листи, стручните оценки и конечните одлуки треба да бидат јавно достапни.

4. Да се воведи јасна обврска за годишно оперативно, односно наративно известување за работата на ПИАЦ, со однапред утврдена минимална содржина и рок за подготовка. Извештајот треба да содржи преглед на реализираните активности, подготвените

анализи и истражувања, проектните активности, обуките, формите на соработка и другите релевантни резултати од работата на ПИАЦ во извештајната година. Стандардизирањето на основната структура на извештајот би овозможило поголема споредливост на работата на различните ПИАЦ и би создало основа за редовно следење на нивните активности и резултати.

5. Да се воведат посебни стандарди за финансиско известување за средствата наменети за ПИАЦ во рамките на финансиските, односно консолидираните извештаи на политичката партија предвидени со Законот за финансирање на политичките партии. Податоците за ПИАЦ треба да бидат прикажани како јасно издвоен и препознатлив сегмент, со преглед на примените средства и нивното користење по основни категории на трошоци и активности. На тој начин би се обезбедиле поголема транспарентност и споредливост на финансиското работење поврзано со ПИАЦ, без создавање посебна обврска за финансиско известување на ПИАЦ како субјект со самостоен правен статус.

3. Транспарентност и јавна отчетност

1. Да се воведат јасна законска обврска за јавно објавување на годишниот оперативен, односно наративен извештај за работата на ПИАЦ на официјалната веб-страница на политичката партија, во однапред утврден рок. Извештајот треба да содржи преглед на аналитичките продукти, проектните и јавните активности, формите на соработка и другите релевантни резултати од работата на ПИАЦ во извештајната година, со јасно дефинирани исклучоци за информации од внатрешен карактер.

Финансиските податоци поврзани со ПИАЦ треба да бидат јавно достапни преку финансиските извештаи на политичката партија, во согласност со посебните стандарди предложени во препораката 2.5. На тој начин би се воспоставила јасна разлика помеѓу оперативното известување за работата и резултатите на ПИАЦ и финансиското известување за средствата што се користат за неговото функционирање, при истовремено обезбедување јавна достапност на двата вида информации.

2. Да се воспостави централизиран јавно достапен регистар на ПИАЦ, кој ќе содржи основни податоци за формираните центри и нивните годишни оперативни извештаи, во стандардизиран формат што ќе овозможи споредливост помеѓу различните ПИАЦ и јавен увид на граѓаните, граѓанските организации и надлежните институции. Регистарот би го водел надлежен државен орган определен со закон, а неговата содржина и начинот на ажурирање треба да бидат јасно уредени.
3. Да се разгледа можноста за развивање основни методолошки насоки, стандарди на добра практика и препораки за подготовка на аналитичките продукти на ПИАЦ, во

соработка со академската заедница, експертскиот сектор и меѓународните организации активни во оваа област. Ваквите насоки треба да придонесат за унапредување на квалитетот, методолошката заснованост и професионалноста на аналитичката продукција, без ограничување на програмската, тематската и аналитичката автономија на ПИАЦ.

4. Меѓупартиска соработка и намалување на поларизацијата

1. Да се операционализира и институционализира одредбата од член 5 став 1 од Законот за ПИАЦ преку воспоставување формализиран механизам за редовни меѓупартиски состаноци и средби на ПИАЦ. Механизмот треба да обезбеди периодична комуникација и можност за заедничко разгледување прашања од интерес за повеќе политички субјекти, како што се анализата на јавни политики, размената на истражувачки искуства и наоди и идентификувањето области за меѓупартиска соработка. Административната координација на средбите би можела да ја обезбедува Комисијата за политички систем и односи меѓу заедниците, со поддршка од службите на Собранието, додека претседавањето би ротирало меѓу ПИАЦ. Агендата би се утврдувала заеднички од учесниците, со што би се зачувала нивната програмска автономија. Ваквиот механизам би создал институционален простор за дијалог, размена на знаење и градење минимум консензус околу прашања од поширок јавен интерес.
2. Да се поттикне поактивно искористување на можноста за соработка и членување во сродни меѓународни организации и мрежи, предвидена со член 5 став 2 од Законот за ПИАЦ, со цел систематски трансфер на знаење, размена на искуства и добри практики од споредливи системи во регионот и пошироко. Трошоците поврзани со членувањето, учеството во меѓународни активности, стручното усовршување и размената на искуства треба да можат да се планираат во рамките на редовните програмски и финансиски активности на ПИАЦ, согласно законски утврдената намена на средствата.

5. Мерки на подолг рок

1. На долг рок, системот на ПИАЦ треба да се развива во насока на поголема интеграција на нивните аналитички документи во партиските програми и во пошироките законодавни процеси. Квалитетот и релевантноста на аналитичката продукција на ПИАЦ се клучниот предуслов за ваквото позиционирање, бидејќи влијанието врз политичкото одлучување не може целосно да се нормира, туку природно произлегува од кредибилитетот и стручноста на самите центри.

2. На долг рок, ПИАЦ треба да се развиваат во насока на поактивна и систематска соработка со академската заедница, експертскиот сектор и граѓанското општество, надвор од внатрешпартиските процеси. Ваквото позиционирање не може да се постигне само со законска обврска, туку претставува резултат на институционална зрелост, транспарентност и докажан аналитички кредибилитет на самите ПИАЦ во јавниот простор.

6. Редовно следење и самоевалуација работата на ПИАЦ

Досегашното искуство покажува дека формалното исполнување на законските обврски не обезбедува целосна претстава за активностите, резултатите и институционалниот развој на ПИАЦ, ниту за резултатите поврзани со користењето на средствата што им се доделуваат од Буџетот. Поради тоа, се препорачува да се воспостави механизам за редовно годишно следење и самоевалуација на нивната работа, врз основа на однапред утврдени, јасни и споредливи критериуми.

Самоевалуацијата треба да претставува составен дел од годишниот оперативен, односно наративен извештај за работата на ПИАЦ и да ги опфаќа продукцијата на анализи и истражувања, транспарентноста и јавната отчетност, соработката и институционалното вмрежување, како и, врз основа на документиран примери, придонесот кон јавните политики и политичката дебата. За секоја област треба да се користат соодветни квантитативни и квалитативни индикатори, извори на податоци и кратко образложение на постигнатите резултати.

При примената на рамката треба да се прави разлика меѓу индикаторите што можат редовно да се следат на годишно ниво и развојните индикатори чии резултати се појавуваат во подолг временски период. Кај вторите не треба да се очекува остварување во секоја извештајна година, туку да се наведуваат документиран примери кога такви постојат и, по потреба, да се следат кумулативно во повеќегодишен период.

Во годишниот извештај треба да се прикажат резултатите од самоевалуацијата и кратко образложение за секоја област, додека придружната документација и доказите врз кои се засноваат наведените податоци не е потребно да се објавуваат во целост. Тие треба да се чуваат кај ПИАЦ и да бидат достапни на барање на надлежните институции, со што се обезбедува проверливост без создавање непропорционален административен товар.

Целосната рамка за годишна самоевалуација треба првенствено да се применува на ПИАЦ што се корисници на редовно буџетско финансирање. За ПИАЦ што користат само ограничена проектна поддршка може да се предвиди поедноставено известување

пропорционално на видот и обемот на добиените средства, додека за ПИАЦ што не користат јавни средства рамката може да има препорачувачки карактер.

Ваквиот механизам има за цел да овозможи систематско и споредливо следење на работата и институционалниот развој на ПИАЦ, без оценување на нивната политичка или идеолошка ориентација и без механичко рангирање на центрите. Детално разработената предлог-рамка за годишно следење и самоевалуација е содржана во Анексот на Анализата.

Северна Македонија го направи првиот чекор со воспоставување на иновативен модел за институционализација на аналитичките капацитети во рамките на политичките партии. Следниот чекор е негово унапредување, преку таргетирани и консензуални измени кои ќе му овозможат да го достигне својот вистински потенцијал, во корист на поинформирано политичко одлучување, поквалитетна јавна дебата и посуштинска демократија.

АНЕКС: ПРЕДЛОГ-РАМКА ЗА РЕДОВНО СЛЕДЕЊЕ И САМОЕВАЛУАЦИЈА НА ЕФЕКТИВНОСТА НА ПИАЦ

Оваа рамка претставува предлог-инструмент за редовно годишно следење и самоевалуација на работата на партиските истражувачко-аналитички центри. Нејзината цел е да овозможи систематско прибирање споредливи податоци за активностите, резултатите и институционалниот развој на ПИАЦ, како и за нивниот поширок придонес кога тој може да се потврди со соодветни податоци и документиран примери.

Самоевалуацијата се подготвува од самиот ПИАЦ како составен дел од неговиот годишен оперативен, односно наративен извештај. За секој применлив индикатор треба да се наведе остварената вредност или резултат, изворот на податокот и, кога е потребно, кратко образложение. Придружната документација и доказите се чуваат кај ПИАЦ и се доставуваат на барање на надлежните институции, без обврска во целост да бидат составен дел од јавно објавениот извештај.

Индикаторите во рамката имаат различна временска природа. Основните индикатори се следат на годишно ниво и се однесуваат на активности и резултати што се непосредно мерливи во текот на извештајната година. Развојните индикатори се однесуваат на резултати и влијанија што можат да се манифестираат во подолг временски период. Кај нив не се очекува задолжително остварување во секоја година, туку се прикажуваат документиран примери кога тие постојат и, по потреба, се следат кумулативно.

Рамката не треба да се користи за оценување на политичката или идеолошката содржина на работата на ПИАЦ, ниту за механичко рангирање на центрите. Нејзината намена е да обезбеди структуриран и споредлив увид во нивната активност, институционалниот развој и постигнатите резултати, со административни барања пропорционални на видот и обемот на јавното финансирање.

Област	Извори на податоци	Метод на мерење	Предложени индикатори
Продукција на анализи и истражувања	Годишна програма за работа; годишен оперативен извештај; публикации, анализи и други аналитички продукти на ПИАЦ;	Квантитативен и квалитативен преглед на обемот, видот и достапноста на аналитичката продукција и	Годишни индикатори: број и вид на изработени студии, анализи, истражувања и документи за јавни

	интернет-страница и други официјални канали	степенот на реализација на планираните активности	политики; тематска разновидност; јавна достапност на публикациите; степен на реализација на релевантните активности предвидени со годишната програма за работа
Придонес кон јавните политики	Публикации и аналитички продукти на ПИАЦ; партиски програми и други програмски документи; предлози на закони и амандмани; други документиран политички и програмски иницијативи	Квалитативна анализа на документиран примери на користење на анализите, наодите и препораките на ПИАЦ во процесите на креирање јавни политики	Развојни индикатори: документиран примери на преземање или користење на анализи, наоди и препораки на ПИАЦ во партиски програми, програмски документи, предлози на закони, амандмани и други иницијативи за јавни политики. Не се очекува задолжително остварување на овој индикатор во секоја извештајна година; кога е соодветно, резултатите може да се следат и кумулативно
Транспарентност и јавна отчетност	Годишен оперативен извештај; интернет-страница на политичката партија и/или ПИАЦ; јавно достапни публикации и информации за активностите; финансиски извештаи на политичката партија	Анализа на навременоста, достапноста и целосноста на информациите за работата, резултатите и користењето на јавните средства наменети за ПИАЦ	Годишни индикатори: јавно објавен годишен оперативен извештај; достапност на аналитичките публикации и информации за јавните активности; јавно достапни финансиски податоци за ПИАЦ како издвоен сегмент во финансиското известување на политичката партија; навремено исполнување на обврските за јавно објавување

Соработка и институционално вмрежување	Годишен оперативен извештај; информации и документација за реализирани активности; информации за заеднички проекти, публикации, настани и други форми на соработка	Квантитативен и квалитативен преглед на обемот, разновидноста и карактерот на реализираната соработка	Годишни индикатори: број и вид на реализирани соработки со други ПИАЦ, академската заедница, граѓанските организации, експертскиот сектор и домашни и меѓународни организации; број и вид на заеднички активности, проекти, публикации, настани и други форми на институционална соработка
Придонес кон политичката и јавната дебата	Годишен оперативен извештај; информации за јавни дебати, конференции и консултации; публикации и официјални интернет-канали; други релевантни јавно достапни извори	Квантитативен и квалитативен преглед на јавните активности и на документираните примери на презентирање и дискутирање на аналитичките наоди на ПИАЦ	Годишни индикатори: број и вид на организирани јавни дебати, конференции, консултации и други форми на јавна размена; учество на надворешни експерти, организации и други релевантни чинители; документиран примери на јавно презентирање и дискутирање на истражувачките наоди. Развоен индикатор: поширока видливост и документиран придонес на аналитичките продукти на ПИАЦ кон политичката и јавната дебата

БИБЛИОГРАФИЈА

- Устав на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија, год. XLVII, бр. 52, Скопје, 1991, стр. 805–815;
- Закон за општествените организации и здруженијата на граѓани, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год. XXXIX, бр. 32, Скопје, 11.11.1983, стр. 625-630;
- Закон за изменување и дополнување на законот за општествените организации и здруженијата на граѓани, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год. XLVI, бр. 12, Скопје, 13.4.1990, стр. 237-239;
- Закон за политичките партии, Службен весник на Република Македонија, год. L, бр. 41, Скопје, 5.8.1994, стр. 1197-1200;
- Закон за политичките партии, Службен весник на Република Македонија, год. LX, бр. 76, Скопје, 27.10.2004, стр. 1-5, со измените и дополнувањата објавени во Службен весник на Република Македонија, бр. 5/07, 8/07, 5/08 и 23/13;
- Закон за партиски истражувачко-аналитички центри, Службен весник на Република Македонија, год. LXIX, бр. 23, Скопје, 14.2.2013, стр. 141-142, со измените и дополнувањата објавени во Службен весник на Република Македонија, бр. 15/15;
- Закон за финансирање на политичките партии, Службен весник на Република Македонија, со измените и дополнувањата објавени во Службен весник на Република Македонија, бр. 161/2008, 96/2009 и 23/2013;
- Закон за изменување на Законот за финансирање на политичките партии, Службен весник на Република Северна Македонија, бр.: 294, Скопје, 11.12.2020, стр.: 1;
- ОБСЕ/ОДИХР и Венецијанска комисија, CDL-AD(2020)032, Насоки за регулација на политичките партии, Второ издание, усвоено на 125-тата пленарна седница на Венецијанската комисија, 11-12 декември 2020 година. Достапно на: <https://www.osce.org/odihr/538473>;
- ОБСЕ/ОДИХР и Венецијанска комисија, CDL-AD(2010)024, Насоки за регулација на политичките партии, Прво издание, усвоено на 84-тата пленарна седница на Венецијанската комисија, 15-16 октомври 2010 година;
- IFES, A Study of Political Party Assistance in Eastern Europe and Eurasia, International Foundation for Electoral Systems, 2007. Достапно на: <https://www.ifes.org/publications/study-political-party-assistance-eastern-europe-and-eurasia>.
- Институт за демократија „Социетас Цивилис“ Скопје, Модели на јавно финансирање на политички партии во развиените европски држави, Скопје, 2022. Достапно на: <https://idscs.org.mk/mk/2022/03/02/модели-на-јавно-финансирање-на-полити/>.